

Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Din Dersine Yönelik Görüşleri

Preschool Children's Opinions Towards Theology

*Kübra Çelebi, Merve Şahin, Neslihan Bütün, Suat Kol
Sakarya Üniversitesi, Hendek Eğitim Fakültesi, Sakarya*

İlk kayıt tarihi: 15.06.2016

Yayına Kabul Tarihi: 16.11.2016

Özet

Bu araştırmanın amacı okul öncesi eğitim kurumlarına eğitime devam eden 5-6 yaş çocuklarının din eğitimine yönelik görüşlerini belirlemektir. Araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi, ölçme aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5-6 yaş aralığında ki 58 çocuk oluşturmuştur. Araştırma sonucunda çocukların verilen din dersini sevdikleri fakat bu sevginin din dersinden ziyade dersin içeriğindeki etkinliklerden kaynaklandığını, din dersinde dini bilgilerin yanı sıra sosyal gelişimlerine destek sağlayacak kavramları da öğrendikleri sonuçları bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Dönem, Din Eğitimi, Çocukların Görüşleri

Abstract

The aim of this research is to determine the opinions of pre-school children towards theology. In the research, content analysis was used as a qualitative method and semi-structured interview forms were used as a measuring tool. The sample consisted of 58 children between the ages of 5-6 who continue their education in pre-school. The results revealed that the children liked theology, not because of its religious focus but rather the activities within the content. It is found that besides the religious knowledge, theology provides the children with concepts that support their social development.

Keywords: pre-school, theology, children's attitudes

1. Giriş

Okul öncesi dönem, insan hayatının diğer dönemlerinin temelini oluşturan bir dönemdir ve çocuğun yaşamında temel ihtiyaçlar öncelikleri de belirler. Yaşamın ilk aylarında bu ihtiyaçlar içinde en önemlileri beslenme, temizlik ve uyku gibi temel yaşamsal ihtiyaçlardır. Bu ihtiyaçların anında ve gereği gibi karşılanması çocuğun dünyaya bakışını, insanlara güven ve güvensizlik duymasının temelini oluşturur. Ayrıca çocuğun diğer çocuklarla ve çevresindeki yetişkinlerle kurduğu ilişkiler onun gelişiminde son derece etkilidir. Okul öncesi eğitim çocuğun toplumsallaşma sürecinde çok önemli bir basamaktır ve bu eğitimin çocuğun yaşına, bireysel özelliklerine ve ih-

tiyaçlarına uygun şekilde verilmesi gerekmektedir. Bu gerçekten hareketle her çocuğun mümkün olan en erken yaşta eğitim alması düşüncesi doğmuştur (Diken, 2014).

Çocuğun yaşına göre verilecek dini eğitim daha önemli olan bu eğitimin nasıl verileceğidir. Okul öncesi dönemde çocuğun psikolojik yapısı ve bireysel farklılığı dikkate alınarak ona verilecek din eğitiminin yanında, onun gelişim düzeyine uygun olarak duygularına hitap edilmeli ve etkinlik temelli eğitim faaliyetleri ile verilmelidir. Doğrudan din eğitimi-öğretimi yapmak yerine dolaylı eğitim ve öğretim tercih edilmelidir. İlk çocukluk döneminde çocuğa verilecek oyuncaklarda, dini düşüncüyü ve değerleri destekleyecek, hatırlatacak ve bazı kavramları sembolize edebilecek özellikler bulunması yararlı olabilir (Tavukçuoğlu, 2002). Din olgusu, iman, ibadet ve ahlak esaslarından oluştuğuna göre çocuğun ahlak eğitimi de önemlidir. Her çocuk motor, dil, duygusal, bilişsel ve sosyal gelişim düzeylerinde olduğu gibi dini ve ahlaki yönden de belirli gelişim aşamalarından geçmektedir. Çocuk okul öncesi dönemde aldığı din ve ahlak eğitimi ile kendine özgüveni olan, toplum ile uyumlu ve otonomisi gelişmiş bir birey haline gelir (Cihandide, 2014). Çocuklarda din eğitiminde ahlak anlayışının kazandırılması da temel olarak değerlendirilmesi düşünülebilir. Bu çerçevede çocuklara ahlaki terbiye verilirken, ahlak kurallarının otoriter anlayışla dayatarak değil, içselleştirilip kabul edilerek yapılmasını sağlamak önemlidir (Okumuşlar, 2002). Din duygusunun en önemli kaynaklarından biri de sevgidir. Çocuklar Allah'ın kendilerini sevdiğine inanmakta, kendileri de Allah'ı sevmektedirler (Konuk, 1994).

Din eğitiminin hedeflerinden birisi değer yaratmak, bir diğeri de yaratılan ve herkes tarafından kabul edilen değerleri davranış haline getiren bireyler yetiştirmektir. Bireylerin davranışları dolaylı ya da dolaysız olarak değerler tarafından yönlendirilir. Çocukların dini terminoloji açısından hangi davranışların başka insanlar tarafından kabul edilebilir olduğunu öğrenmesi için yetişkin desteğine ihtiyaçları vardır. Değerler eğitimi bu aşamada öne çıkmaktadır. Değerler; toplumu oluşturan bireylere, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini ve kısaca nasıl yaşanılması gerektiğini belirtir. Eğitim kurumlarının genel hedefleri incelendiğinde birçoğunun vatansever olma, temiz olma, sağlığına dikkat etme, düzenli olma, adil olma, yaratıcı olma, girişimci olma gibi birçok değer içerdiği görülmektedir. Eğitim kurumları bunlar ve benzeri değerler ile öğrencilere nelerin önemli olduğunu ve nasıl yaşanması gerektiği konusunda rehberlik eder (Akbaş, 2008). Değerler doğru ve yanlış ayırmamıza yardım eden temel inançlardır. Hayata denge ve anlam katarak, toplumu oluşturan bireylerle birlikte yaşamamıza imkân tanır. Değerlerin bireyin kendisinin ve diğerlerinin yaşantısının niteliğini yükseltirler. Değerler doğuştan getirilmeyip, gözlem ve etkileşim sonucunda yaşayarak öğrenilirler (Fidan, 2009). Çocuk ilk toplumsal davranışı aile üyeleri ile etkileşime girerek, onları taklit ederek öğrenir. Çocuğun aile içinde kazandığı bilgi, tutum ve değerler, sağlam temelli ve diğer değerler ile uyumlu ise çocuk hem okulunda hem de toplumda daha uyumlu ve daha başarılı bir birey olacaktır (Samur, 2011).

Bireyin sosyal ilişkilerinde sorun yaşamaması için karşılaştığı ahlaki problemlerle-

ri nasıl çözeceği ona öğretilmelidir. Bu da, eğitim sistemlerinin değerler eğitime vermesi gereken önemi arttırmaktadır (Can, 2008). Okul öncesi dönem, değerlere ilişkin bilgilerin temellerin atıldığı ilk dönemdir. Değerler yaşanan çevre, kültürel özellikler, eğitim ve deneyimlere göre farklılıklar gösterir ve okul öncesinde kazanılan değerlere ilişkin bilgiler tüm hayat boyunca devam eder. Fakat ilk bilgiler erken dönemlerde kazanılır. Bu süreden sonra da değerlere ilişkin değişimler elbette mümkündür, fakat temel değerler oluşmuştur (Balat ve Dağal 2009). Bu çerçevede ele alındığında değerler eğitiminin okul öncesi eğitimle beraber ele alınmasının önemli katkıları olabileceği düşünülebilir. Okul öncesi dönem, çocuğun, içinde yaşadığı toplumun değer yargılarını ve o toplumun kültürel yapısına uygun davranış ve alışkanlıkları kazanmaya başladığı bir dönemdir. Olumlu erken deneyimler sonraki davranış ve düşünce süreçlerinin sağlıklı gelişimi için, gerekli temeli sağlar (Samur, 2011). Konuya eğitim açısından bakıldığında ise; oyunu, öğrenmenin yardımcı ve aracı olarak görmek gerekmektedir. Çocuklar oyun oynayarak kolay, zevkli ve kalıcı öğrenmeyi yakalayabilirler. Onlar kendilerine hiç kimsenin öğretmeyeceği bazı konuları oyun sırasında öğrenmektedirler. Eğitim ve öğretimde yaparak yaşayarak öğrenmenin yeri tartışma kabul etmemektedir. İnsan yaptığı şeyi öğrenir. Öyleyse oyun, din eğitimi ve öğretiminde yardımcı ve araç olarak kullanılabilir (Çelik, 2004).

Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile İl Diyanet İşleri Başkanlığı arasında Kasım 2015'de imzalanan protokol çerçevesinde anasınıfı eğitimi alan çocukların haftada üç eğitim saati okul öncesinde 4-6 yaş grubu Kur'an Öğretimi ve Siyer (Peygamber Efendimizin hayatı) adı altında din eğitimi almaları planlanmıştır. İsteğe bağlı olarak gerçekleştirilen eğitime öğrenci velisinin yazılı beyanına göre Diyanet İşleri Başkanlığının (2013) hazırladığı Kuran Kursları Öğretim Programı (04-06 Yaş Grubu) kapsamında uygulanan eğitimler, okul öncesi eğitim kurumlarındaki eğitimi aksatmayacak şekilde düzenlenmesi esas alınmıştır. Protokolde anaokulları ve ana sınıflarına kayıtlı öğrencilere uygulanacak Kur'an eğitimleri, İl Müftülüğünde görevli en az lisans mezunu, alanında uzman personeller tarafından verilmesi, protokol kapsamında; okul öncesi öğrencilerine verilecek eğitim faaliyetlerinden, kullanılacak materyallerin ve etkinliklerin hazırlanmasından İl Müftülüğü, eğitim ortamının hazırlanması ve diğer ihtiyaçlarından İl Milli Eğitim Müdürlüğü sorumlu olması esaslı temel alınmıştır. Bu çerçevede Sakarya'daki okul öncesi eğitim kurumlarında araştırmanın gerçekleştirildiği an itibarı ile ebeveynlerin isteğine bağlı olarak haftada üç ders saati kuran eğitimi verilmektedir (SMEM, 2015)

Yurtdışında çocuklara yönelik verilen din eğitimlerine bakıldığında; Almanya'da Yuvalarda mutlaka uyulması gereken plan ve program bulunmamaktadır. Esasen, yaşları gereği çocuklar için çok fazla programa ihtiyaç duyulmamaktadır. Diğer yandan, kilisenin yuvalardan sorumlu tutulmuş olması, inisiyatifin kilisenin elinde olması anlamına da gelmektedir. Kilise, bu imkân kendi anlayışı ve hedefi doğrultusunda kullanmaktadır. Kilise, dinî tecrübeleri çocuklara kazandırmak istemektedir. Onları zaman zaman kiliseye götürerek, dini ayinlere katılmalarını sağlamanın sebebi budur (Başkurt, 2004).

İspanya’da eğitim-öğretimin günümüzdeki durumunda, bir taraftan Katolik okullar kamusal karakterden yoksun bırakılırken diğer taraftan, öğretim özgürlüğü ve okul danışma kurullarını ilgilendiren konularda, bütün okullar için geçerli olan demokratik ve yapısal prensiplere uymak zorundadır (Ayuso&Başkurt, 2009).

Finlandiya’da okul öncesi eğitim, temel eğitim kurumlarında ve bağımsız anaokullarında yapılır. Okul öncesi eğitim, öğrenciler temel eğitim okullarına gitmeden 1 yıl önce başlar. Din eğitimi okul öncesi öğretim programlarının bir parçasıdır. Çocuklar, İncil hikayelerini okurlar ve çocukların bu hikayeleri de tartışmaları teşvik edilir. Okul öncesi eğitimin, Toplumun değerleri üzerine kurulu ile Ahlaki olarak toplumun sorumlu bir üyesi olma ifadeleriyle aslında, okul öncesi eğitimde Fin toplumunun temel değerlerinin inşa edildiği Protestan öğretilerine ve onun ahlaki değerlerine vurgu yapıldığı söylenebilir (Bahçekapılı, 2013).

Fransa’da, Fransız İhtilali sonrasında din eğitimine karşı oluşturulan temel anlayış çerçevesinde Alsace ve Moselle bölgeleri dışında, devlet okullarının programında doğrudan dinin öğretildiği bir ders bulunmamaktadır. Ancak yurttaşlık bilgisi ve ahlâk derslerinde kısmen de olsa dinî bilgilere yer verilmektedir. Fransa devlet okullarının programında, isteyenlerin din eğitimi alabilmeleri için haftanın bir günü boş bırakılmakta ve o günde öğrencilerin kiliselerde veya okulda din eğitimi almalarına imkân tanınmaktadır. Bu imkândan yararlanan ilköğretim öğrencilerinin yaklaşık %40-45’inin özellikle Katolikler tarafından açılan okullarda din eğitim ve öğretimi, anaokulundan itibaren başlayıp üniversiteye kadar devam etmektedir (Yılmaz, 2008).

Japonya’daki dinleri, Şintoizm, Budizm, Hıristiyanlık ve diğer dinler olarak sınıflandırmak mümkündür. Japonya’da din dersleri, resmi okullarda değil de, özel eğitim kurumlarında okutulmaktadır. Resmi ilk ve orta dereceli okullarda ise haftada 2 saatlik ahlâk dersi vardır. Özel okullarda, ahlâk dersi yerine genellikle seçmeli din dersi okutulmaktadır. Dinî dernek ya da tüzel kişiler tarafından kurulan özel ilk ve orta dereceli okullarda din öğretimi, ders dışı faaliyetler çerçevesinde verilmektedir (Yılmaz, 2008).

Belçika’da 2,5 ile 6 yaşındaki çocukların devam ettiği anaokullarında din eğitimi sınıf öğretmenleri ve animatör biçimindeki göstericiler tarafından verilmektedir. Katolik anaokullarında eğitim, dua ile başlar. Oyunların çoğu dinî içerikli olup, oyuncaklar, resimler, boyama kitapları, film vb. araç-gereçlerle desteklenmektedir. Ayrıca öğrenciler toplu halde Kiliseye götürülür, dualar, ilahiler söylenir. Resmi okullarda ise katolik okulları kadar dinî bir hava olmasa bile, birçok dini gün ve olaylar Belçika kültürünün bir parçası olarak kutlanılmaktadır (Aydın, 1999).

Okul öncesi dönemde din eğitimi çerçevesinde ilgili literatür incelendiğinde araştırmaya benzer araştırmanın ülkemizde henüz yapılmadığı görülmektedir. Bu çerçevede okul öncesi eğitim kurumlarında son yıllarda yaygınlaşmaya din eğitimine yönelik çocukların görüşlerinin belirlenmesi önemlidir. Ayrıca okul öncesi eğitim ku-

rumlarına eğitime devam eden 5-6 yaş çocuklarının din eğitimine yönelik görüşlerini belirlemek de araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın modeli

Bu araştırma okul öncesi dönem çocuklarının din dersini anlama ve algılama biçimlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiş nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma, nicel araştırma paradigmasının sahip olduğu ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik varsayımların eleştirisi üzerine inşa edilir ve bilgiye tümevarım yöntemini kullanarak ulaşmaya çalışır (Özdemir, 2010). Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan içerik analizi, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayacağı bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Varışoğlu ve diğ, 2013). Bu çalışma kapsamında nitel araştırma türlerinden içerik analizi kullanılmıştır (Erdem, 2011). İçerik analizi sözel, yazılı ve diğer materyallerin nesnel ve sistematik bir şekilde incelenmesine olanak tanıyan bilimsel bir yaklaşımdır (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Nitel kodlamalara dayanarak verilerin altındaki kavram ve kavramlar arası ilişkiyi belirlemeyi amaçlayan nitel verilerden genellemelerin yapılmasına yardımcı olur (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.2. Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Sakarya ili okul öncesi eğitim kurumuna devam etmekte olan 60-69 ay aralığında ki 58 çocuk oluşturmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan çocuklar devlete bağlı orta düzeyde sosyo-ekonomik düzeydeki ilkokullarda eğitim görmektedir. Araştırmanın daha kısa zaman alması ve daha pratik biçimde gerçekleştirilebilmesi açısından çalışma grubunun oluşturulmasında araştırmacı tarafından kolay ulaşılabilir durum örneklemesi kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemi araştırmacıya hız ve pratiklik kazandırır. Çünkü bu yöntemde araştırmacı, yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Çalışma grubunu oluşturan çocukların cinsiyetlerine ilişkin veriler Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Çocukların Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımları

Cinsiyet	F	%
Kız	33	57
Erkek	25	43
Toplam	58	100

Tablo1 incelendiğinde çalışma grubunun 33 kız, 25 erkek olmak üzere 58 çocuktan oluştuğu görülmektedir.

2.3. Ölçme Aracının Geliştirilmesi

Bu çalışmada araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Nitel araştırmada görüşme, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış

ya da yapılandırılmamış şekilde yapılabileceğini söyler. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ne tam yapılandırılmış görüşmeler kadar katı ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar esnek; iki uç arasında yer almaktadır (Karasar, 2014; Punch, 2005). Sorular, okul öncesi dönem çocuklarının yaş ve gelişim düzeylerine uygun olacak biçimde hazırlanmıştır. Bu çerçevede kullanılan kelimeler, soruların uzunluğu, soruların karmaşıklığı çalışma grubunun düzeyine uygun olacak biçimde hazırlanmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu alan uzmanlarının görüşüne sunulmuş son hal verilmiştir. Oluşturulan ölçme aracı 20 çocuğa uygulanarak herhangi bir sorun yaşanmadığı görülmüş ve araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

2. 4. Verilerin Toplanması

Erken çocukluk dönemi çocuklarından veri toplamak yaş grubunun küçük olması dolayısıyla zor ve titizlikle çalışma gerektiren bir durumdur. Bu süreçte toplanan verilerin geçerli ve güvenilir olması için araştırmacılar ve ilgili anasınıfı öğretmenleri tarafından azami gayret gösterilmiştir. Görüşme yapılan çocukların yaş düzeyleri nedeniyle okuma yazma bilmemelerinden dolayı ölçme aracı olarak hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu çalışma grubuna ilgili anasınıfı öğretmeni tarafından araştırmacıların gözetiminde sözlü olarak sorulmuş, cevaplar sözlü olarak alınmıştır. Soruların yöneltilmesinde gerek anasınıfı öğretmeni, gerek araştırmacı tarafından çocukların verecekleri cevapları etkileyebilecek her türlü yönlendirme, mimik ve davranışın olmamasına özen gösterilmiştir. Sorular araştırmaya katılan çocuklara yarı yapılandırılmış görüşme formuna sadık kalınarak aynı soru kalıpları ile sorulmuştur. Verilerin toplanması sürecinde çocuklar sınıf ortamından anasınıfı öğretmeni gözetiminde; sessiz, aydınlık ve yeterince havalandırılmış başka bir ortama alınmış ve sorular yöneltilmiştir. Sıkılan ya da cevaplamak istemeyen çocuklarla farklı etkinlikler yapılarak, dinlenme araları verilerek araştırmaya hazır hale getirilerek çalışma gerçekleştirilmiştir.

Veriler toplanırken öncelikle araştırmacılar çocuklara kendilerini tanıtarak etkili iletişim kurmayı amaçlamıştır. Araştırmacılar çocukları nezaketle karşılamıştır. Soruları cevaplamak istemeyen çocuklara karşı ısrarcı davranılmamıştır. Çocukların istedikleri gibi cevap verebilecekleri güvenli bir ortam oluşturulmuştur. Soruları cevaplamaya hazır olan çocuklara sorular yöneltilerek cevapları alınmıştır. Yapılan görüşmeler araştırmacılar tarafından kayıt altına alınmış, daha sonra veriler bilgisayara aktarılmıştır. Araştırmanın veri toplama süreci kısmi zamanlı olarak yaklaşık 4 hafta sürmüştür.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde nitel araştırma tekniklerinden içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramalara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımla fark

edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir (Selçuk ve Diğerleri, 2014). Toplanan veriler soru bazında sınıflandırılmış ve tümevarım analizi için hazır hale getirilmiştir. Tümevarım analizinde veriler kodlanır, temalar bulunur, veriler kodlara ve temalara göre düzenlenir ve tanımlanır. Son aşamada elde edilen bulgular yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Elde edilen veriler dikkatlice okunarak kodlar oluşturulur. Daha sonra kodlar bir araya getirilerek ortak yönleri bulunur, böylece araştırma bulgularının ana hatlarını oluşturacak temalar ortaya çıkarılmıştır. Bulguların yorumlanmasında verilerden direk alıntılar yapılmış, bu alıntılarda araştırmaya katılan çocuklar için verilerin analizindeki sıralamaya sadık kalınarak Ç1, Ç2, Ç3,... gibi kısaltmalar kullanılmıştır.

İçerik analizinde kodlayıcılar arası güvenilirliğin (KAG) belirlenmesi için araştırmacılar öncelikle elde edilen ham verileri bilgisayara aktarmışlar, daha sonra araştırmacıardan ikisi ayrı ayrı olarak içerik analizi ile verilerden kodları ve temaları oluşturmuştur. Elde edilen temalar Cohen'in Kappa katsayısına göre hesaplanmıştır. Cohen's Kappa indexine göre KAG Katsayısı=Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) formülü kullanılarak her tema için ilgili katsayılar hesaplanmış ve .73 ve üzeri sonuçlar elde edilmiştir. Tablo 2'de Cohen's Kappa İndeksi verilmiştir. Bu da elde edilen sonuca göre kodlayıcılar arası güvenilirliğin iyi düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Cohen's Kappa İndeksi

Kappa Değeri	Güvenirlilik Düzeyi
< 0	Anlaşamama
0 - 0,2	Zayıf Uyum
0,21 - 0,4	Ortanın altında uyum
0,41 - 0,6	Orta düzeyde uyum
0,61 - 0,8	İyi düzeyde uyum
0,81 - 1,00	Çok iyi düzeyde uyum

Kaynak: Aktaran: Bağ ve diğ., (2010)

3. Bulgular

Bu çalışmanın bulguları, elde edilen verilerin çözümlenmesiyle belirlenen beş tema altında ele alınmıştır. Bu temalar;

- Çocukların Din Dersinde Öğrendikleri Bilgilere Göre Dağılımı
- Çocukların Din Dersini Sevip Sevmediklerine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı
- Çocukların Din Dersini Sevme Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı
- Çocukların Din Dersi kapsamında Öğrendiği Bilgilere İlişkin Görüşlerinin Dağılımı
- Çocukların Din Dersi Kapsamında Gerçekleştirdikleri Faaliyetleri Tanımlamalarına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Biçiminde ifade edilmiştir.

Çalışma grubundan elde edilen veriler istatistiksel olarak yorumlandığında çalışma grubunu oluşturan çocukların bir soruya birden çok yanıt verdiklerinden dolayı temaların frekanslarının toplamı çalışma grubunun sayısından daha fazla çıkmıştır. Bu içerik analizi tekniğinin doğası gereğidir. Tablo 3’de çocukların din dersinde öğrendikleri dini bilgilere yönelik bulgular verilmiştir.

Tablo 3. Çocukların Din Dersinde Öğrendikleri Bilgilerin Dağılımı

Kodlar	F	%
1. Dini bilgiler	30	42
2. Kuran öğrenme	29	40
3. Etkinlikler (İlahi öğrenme, Oyun)	11	15
4. Diğer	2	3
Toplam	72	100

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan çocukların %42’sinin de dini bilgileri öğrenmeye yönelik görüşleri ifade edilmektedir. Çocuklar görüşlerini; “Dua, başta da sübhaneke duasını (Ç17)”, “. Rabbim dersimizi kolaylaştır onu öğrendim (Ç47)”, “Şarkı öğrendim, dua öğrendim (Ç54)”, “Dua, şarkı o kadar (Ç50)”, “İmm, Kur’an-ı Kerim öğrendim, şarkılar öğrendim (Ç53)”, “Şarkı öğrendim, dua öğrendim (Ç54)”, “İmanın şartını öğrendik (Ç9)”, “Oyun, harf, Kur’an (Ç37)”, “Kur’an, oyunlar oynadık (Ç49)”, “Namaz kılmayı, büyüklerimize saygılı olmayı bir de canlılara iyi davranmamızı (Ç15)”, “Namaz okuyoruz, elif, be, şeyler yazıyoruz (Ç39)”, “Elif, be, te, se, cim, ha, hı, dal, zel birde hira mağarası öğretmenimiz oraya gitti başkada örümcek var şöyle o örümcek birşeyi koruyor başkada iki peygamberin bulunduğu yer var onu öğrendik (Ç26)”.

Araştırmaya katılan çocukların % 40’ı din dersinde Kur’anı Kerim’i öğrendiklerini söylemiştir. Çocuklar görüşlerini; “Ayetler, ezberledim mesela ayetlerimi. Ezberledim mesela ayetimi (Ç6)”, “Kur’an okuyoruz. Onların çizgilerini birleştirip boyuyoruz (Ç21)”, “Elif, be, te, ... birde hira mağarası öğretmenimiz oraya gitmiş başka da örümcek var şöyle o örümcek bir şeyi koruyor başka da iki peygamberin bulunduğu yer var onu öğrendik (Ç26)”, “Elif Kur’anları öğreniyoruz. Bazen imanın şartı var onu öğreniyoruz. Bazen Kur’an öğretmenle oyun oynuyoruz. Bazen de Kur’an öğretmen namaz kılama şeyleri veriyor bizde sıralıyoruz. Bize de o kitapları veriyor (Ç32).” Biçiminde ortaya koymuştur. Araştırmaya katılan çocukların %15’i farklı etkinlikler öğrendiklerini, %3’ü de diğer etkinlikleri öğrendiklerini belirtmiştir. Tablo 4’de çocukların din dersini sevip sevmediklerine ilişkin görüşler verilmiştir

Tablo 4. Çocukların Din Dersini Sevip Sevmediklerine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Kodlar	f	%
1. Din Dersini Sevenler	53	91
2. Din Dersini Sevmeyenler	3	5
3. Fikri Olmayanlar	2	4
Toplam	58	100

Tablo 4'e bakıldığında çalışma grubunu oluşturan çocukların %91'i din dersini sevdiğini, %5'i din dersini sevmeyenlerini beyan etmiştir. Çocukların %4'ü de bilmediğini beyan etmiş ya da soruya cevap vermemiştir. Tablo 5'de çocukların din dersini sevmeye nedenlerine ilişkin görüşler verilmiştir.

Tablo 5. Çocukların Din Dersini Sevmeye Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Kodlar	f	%
1. Güzel olduğu için	13	29
2. Dini bilgiler	8	18
3. Etkinlik (Oyun, Film, Şarkı)	7	15
4. Kur'an sevgisi	6	13
5. Allah Peygamber sevgisi	4	9
6. Eğlenceli	4	9
7. Beni mutlu ediyor	3	7
Toplam	45	100

Tablo 5 incelendiğinde, araştırmaya katılan çocukların %29'u din dersini güzel olduğu için sevdiğini ifade etmişlerdir. Çocuklar görüşlerini; "Hıhı, çünkü çok güzel (Ç17)", "Seviyorum, çünkü çok güzel oluyor (Ç25)", "Evet, güzel olduğu için (Ç10)." biçiminde ortaya koymuştur. Araştırmaya katılan çocukların %18'inin din dersini kapsamında yapılan etkinlikleri içeriğindeki dini bilgilerden dolayı sevdiğini ifade etmiştir. Çocuklar görüşlerini; "Evet, çünkü onda Kur'an öğreniyoruz (Ç13)", "... çünkü Kur'anlar öğreniyoruz. Peygamberimize bir şeyler gönderiyoruz. Ona Kur'anlar gönderiyoruz (Ç58)", "Evet, çünkü Kur'an okuyorum, yazıları seviyorum (Ç41)" "Evet, çünkü Kur'an okumayı öğreniyorum (Ç9)." biçiminde ortaya koymuştur. Çocukların %15'i farklı etkinlikler öğrendiklerini beyan etmiştir. Çocuklar görüşlerini; "Evet, çünkü oyun oynuyoruz (Ç26)", "Seviyorum, bazen hep okulumuza iki tane geliyor. İki tane Kur'an öğretmeni geliyor. Bazen kendi telefonunda film izletiyor (Ç32)", "Hıhı, çünkü trencilik oynatıyor. Çünkü gizli gizli tren oynatıyor (Ç45)", "Seviyorum çünkü çok güzel şeyler yapıyoruz. Oyunlar oynuyoruz tahtada resim çiziyoruz (Ç49)", "Seviyorum, oyunlar oynuyoruz (Ç57)", "Evet, eee şarkı (Ç55)", biçiminde ortaya koymuştur.

Çocukların %13'ü din dersine olan sevgisinin Kur'an sevgisinden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Çocuklar görüşlerini; "Evet, çünkü Kur'anları okumayı seviyorum (Ç20)", "... çünkü Kur'an dersi beni çok mutlu ediyor (Ç28)" biçiminde ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan çocukların %9'u din dersine olan sevgisinin Allah ve peygamber sevgisinden ve eğlenceli bulduklarından kaynaklandığı belirtmiştir. Çocuklar görüşlerini; "... dua öğrenmek için, her şey için Allah peygamber için (Ç6)", "Çok seviyorum. Peygamberimize dua ediyoruz (Ç50)", "Hım hım, çünkü Kur'anlar öğreniyoruz. Peygamberimize bir şeyler gönderiyoruz. Ona Kur'anlar gönderiyoruz (Ç58)" "Evet, çünkü çok eğlenceli (Ç35)", "Evet, çünkü çok eğlenceli çok sevdim (Ç39)", "Seviyorum, eğlenceli şeyler yapıyoruz (Ç48)" biçiminde ortaya koymuşlardır. Çocukların %7'si din dersini onları mutlu ettiği için sevdiğini belirtmiştir. Çocuklar görüşlerini; "... çünkü Kur'an dersi beni çok mutlu ediyor (Ç28)", "... mutlu ol-

mak için (Ç52).” biçiminde ortaya koymuşlardır. Tablo 6’da çocukların din dersinde öğrendiği konulara ilişkin görüşler verilmiştir.

Tablo 6. Çocukların Din Dersi kapsamında Öğrendiği Bilgilere İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Kodlar	f	%
1. Dini Bilgiler	27	38
2. Etkinlikler (resim, boyama, çizim, maket, şarkı, oyun)	26	36
3. Sevgi (Dua sevgisi, Allah, Peygamber ve Kur’an Sevgisi)	19	26
Toplam	72	100

Tablo 6 incelendiğinde çocukların % 38’inin ders kapsamında dini bilgiler öğrendiklerini ifade etmiştir. Çocukların görüşleri; “Elif, çünkü eliften başlıyoruz (Ç22)”, “Ee elif be te se’leri çünkü onların bir tane oyunu var bilerseniz hangi harf olduğunu alıyor onu öğretmenimiz bize yeni harf geliyor (Ç26)”, “Elif, beyi, çünkü elif beyi okumak beni çok hoşuma gitti (Ç/28).” şeklinde ifade etmiştir.

Çocukların % 36’sının farklı etkinlikler (resim, boyama, çizim, maket, şarkı, oyun) öğrendiklerini söylemiştir. Bu görüşlerini de; “Elif be’leri öğrendim bir sürü şey öğrendim kartlarda elif be oyununu öğrendim kartlarla bir sürü şey öğrendim (Ç12)”, “Camii ile maket yapmayı, çünkü eğlenceli (Ç16)”, “Çizimleri birleştirip boyamayı (Ç21)”, “Elif, çünkü eliften başlıyoruz (Ç22)”, “Şarkı söylemeyi, çünkü onu seviyorum (Ç25)” şeklinde ifade etmiştir. Çocukların % 26’sının din dersinde sevgi temelli öğrenme gerçekleştiğini söylemiştir. Çocuklar görüşleri; “Elhamı, çünkü elhamı okumayı çok seviyorum (Ç31)”, “duaları... çünkü onun çok güzel söylemesi var (Ç47)”, “Kur’an-ı sevdim. Çünkü ders yapabiliyoruz oyun da oynayabiliyoruz (Ç20)”, “Allah’ın isimlerini... Allah’ı daha çok seviyorum (Ç4).” biçiminde görüşlerini ortaya koymuştur. Tablo 7’de çocukların din dersinde öğrendiği konulara ilişkin görüşler verilmiştir.

Tablo 7. Çocukların Din Dersi Kapsamında Gerçekleştirdikleri Faaliyetleri Tanımlamalarına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Kodlar	f	%
1. Dini Bilgiler	38	52
2. Etkinlikler (resim, boyama, şarkı, kâğıt çalışması)	35	48
Toplam	73	100

Tablo 7’de, çocukların %52’i ders sürecinde öğrendiği bilgileri dini bilgiler kapsamında ifade etmiştir. Çocuklar: “Yapıyorum. Elif lam mimi okudum. Kur’an da sondaki şeyleri okudum. Kreşi bitirdim buraya başladım. Elhamı evde okudum (Ç31)”, “Evet, şey öğretmen Kur’an ödevi veriyor onu yapıyorum bir de yazıları okutuyor onları yapıyorum (Ç41).” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Çocukların %48’i ders sürecinde öğrendiği bilgileri etkinlik kapsamında ifade etmiştir. Çocuklar: “Hıhı, bazı duaları boyuyoruz sonra kitapla boyuyoruz (Ç17)”, “Resim yapıyorum başka bişey de yapıyorum ama unuttum (Ç20)”, “Hıhı, elif beyi yapıyorum. Elif benim e-i lisini

yapıyorum. Sübhanekeyi yapıyorum. Bu kadar (Ç28).” biçiminde görüşlerini ortaya koymuştur.

4. Tartışma ve Öneriler

Çocukta bedensel büyüme ve gelişmesine paralel olarak, zihinsel, kişilik, öğrenme ve bilgi, duygu vb. yönlerden de gelişim gösterir ve bu gelişim süreci yaşam boyu devam eder. Bütün bunların yanında çocukta bir de dini ve ahlaki duygular da vardır. Çocuğun bu duyguları bilişsel öğrenmeler ve duyuşsal tutumlarla desteklendiği gibi psikomotor düzeyde yaşantı yolu ile de gerçekleşebilir. Bu araştırmada çocukların anasınıfında gerçekleştirilen din eğitimine yönelik görüşlerini hangi perspektifte ortaya koyduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmış, içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırma 58 çocuğun oluşturduğu çalışma grubu ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunu oluşturan çocukların 33’ü kız, 25’i ise erkektir.

Araştırmada ilk olarak çocukların din dersinde neler gördüklerini belirlemek amacıyla çocuklara “Din dersinde neler öğrendiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu çerçevede çocukların öğrendiklerini etkinlik olarak ifade etmeleri; ilahi öğrenme, oyun, resim yapma, maket yapımı gibi faaliyetleri klasik okul öncesi eğitim programı ile bağdaştırdıklarından dolayı olduğu düşünülebilir. Ayrıca araştırmacıların gözlemleri, çocukların özellikle etkinliklerle öğrendiklerini ifade ederken oldukça keyif aldıklarını, vücut dilini de kullanarak yaptıklarını anlattıkları görülmüştür. Okul öncesi dönemde gerçekleştirilen bilişsel öğrenme süreçleri çocukların keyif alacağı, motivasyonlarının artırılacağı biçimde etkinlik temelli gerçekleştirilmesi, zengin uyarıcı çevrenin de öğrenmeye olumlu katkı sağlayacağı birçok araştırma tarafından ortaya konmuş bilimsel bir gerçektir. Çocukların din eğitimi sürecinde eğlenmeleri temelde anlatılan konulardan bağımsız olarak onlara oluşturulan öğrenme çevresinin ve nitelikli eğitim akışı oluşturulmasının da katkısı olduğu söylenebilir.

Araştırmada ikinci olarak çocukların din eğitimini sevip sevmediklerine yönelik soru sorulmuştur. Çocuklar %91 gibi çok büyük bir oranda din dersini sevdiklerini ifade etmiştir. Bunun temel nedenleri; eğitimin çocuğun duyuşsal düzeyde kabul edebileceği stratejilerle devam edilmesi, ebeveynlerin çocuğu bu noktada verilen din eğitimini desteklemeleri ve teşvik etmeleri olarak söylenebilir. Ebeveynlerin din dersini desteklemelerinin temel nedeni de bu eğitimin isteğe bağlı olması yani çocuğunun din eğitimi almasını isteyen ebeveynlerin çocukların eğitime dahil olmasıdır.

Araştırmada üçüncü olarak çocuklara din dersini sevmeye nedenlerine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla “Din dersini seviyor musun? Neden seviyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Çocuklar eğlenceli olduğundan ve onları mutlu ettiğinden dolayı din dersini sevdiklerini belirtmişlerdir. Fakat temelde çocuklar dersleri eğlenceli bulduklarından sevdiklerini ifade etmiştir. Çocukların bireysel farklılıklarından kaynaklanan ilgilerine göre din dersini sevmeye nedenleri çeşitlilik göstermiştir. Bununla bir-

likte araştırma sürecinde çalışma grubunu oluşturan çocukların sınıf öğretmenleri ile yapılan görüşmeler sonunda araştırmanın gerçekleştirildiği eğitim kurumunun sosyo kültürel düzeyi ve ebeveynlerin din eğitimine yönelik olumlu algılarının çocuğun ve ebeveynlerin din eğitimine yönelik olumlu algılarının çocuğun duyuşsal düzeyde din eğitimine yönelik olumlu tutum geliştirmesine olanak sağladığı düşünülebilir. Ayrıca bu araştırmaya dâhil edilmeyen ebeveynlerle yapılan görüşmelerde, çocuklarının din eğitimi almalarını istedikleri bu kapsamda çocuklarını teşvik ettikleri yönünde görüşlerini olduğu ortaya çıkmıştır. Zaten çocukların eğitime dahil olması ebeveyn onayı ile isteğe bağlı olarak gerçekleşmektedir. Ebeveyn tutumlarının çocuğun din eğitimine olumlu tutum geliştirmesine katkı sağladığı bu bağlamda söylenebilir. Çalışma grubunu oluşturan çocukların birçoğunun ifadelerine göre ebeveynin din eğitiminde başarılı olan çocuğu ödüllendirmesi, öğrendiği bilgilerin kutsal bilgiler olduğunu ifade etmesinin de çocuğun olumlu tutum geliştirmesinde belirleyici olacağı muhakkaktır.

Araştırmada dördüncü olarak çocuklara din dersinde hangi bilgileri öğrendikleri sorulmuştur. Çocuklar çeşitli cevaplarla durumu ifade etmişlerdir. Çocuklar dini bilgileri öğrendiklerini ve etkinlikler gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir. Bu süreçte ebeveynlerinin öğrenme süreçlerine katkı sağladığını da belirtmişlerdir. Ayrıca çocuklar din eğitimi kapsamında; Allah, peygamber ve Kur'an sevgisini öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Din eğitimi sürecinde eğitimin sevgi üzerine bina edilmesi çocuğun öğrenme davranışına katkı sağlayacağı açıktır. Bununla birlikte çocukların din eğitimi kapsamında öğrendiklerini etkinlik olarak tanımlamaları okul öncesi eğitimi etkinlik temelli gerçekleştirmeleri nedeniyle ve bu yöntemin çocuğun öğrenmesi için oldukça uygun eğitim ortamını sayılabilmesi açısından onların öğrenme davranışlarındaki kazanımlarına olumlu etki sağlayacağı düşünülebilir.

Araştırmada beşinci soru olarak çocukların din dersi kapsamında gerçekleştirdikleri faaliyetleri tanımlamalarına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Çocuklar bu kapsamda öğrendiklerini dini bilgiler ve resim, boyama, ilahi vb. gibi etkinler olarak tanımlamıştır. Çocukların öğrendiklerini dini bilgi olarak tanımlaması öğretmen yaklaşımında daha çok ebeveyn tutumları olarak değerlendirilebilir. Araştırmacıların gözlemlerine bağlı olarak araştırma sürecinde çalışma grubunda din dersine yönelik olumsuz bir algı görülmemiştir. Çocuklar genel itibarı ile din dersine yönelik olumlu bir algı ve olumlu bir tutum içindedir. Çocukların verilen din dersini sevdikleri fakat bu sevginin din dersinden ziyade dersin içeriğindeki etkinliklerden, farklı bir şey yapmaktan duydukları mutluluktan kaynaklandığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre araştırmacılara şu öneriler getirilebilir;

a. Ebeveyn tutumlarının çocuğun din eğitimine etkilerini ortaya koyacak araştırmalar gerçekleştirilebilir.

b. Araştırma farklı çalışma grupları ile aynı konu çerçevesinde yapılabilir.

c. Veri toplama aracı olarak gözleme dayalı tutum ölçekleri kullanılabilir.

d. Çocukların farklı demografik özellikleri belirlenerek değişkenler arasındaki anlamlı farklı ortaya koyabilecek biçimde araştırma gerçekleştirilebilir.

e. Ailelerin din dersine yönelik görüşleri de belirlenerek çocuğun din dersine yönelik tutumları belirlenebilir.

f. Okul öncesi kurumlarında din dersi verecek öğretmenlerin çocuk gelişimi ve eğitimi yeterliklerine yönelik araştırmalar gerçekleştirilebilir.

5. Kaynakça

- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Aydın, M. Z. (1999). Belçika’da ilk ve orta öğretimde din ve ahlâk eğitimi. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3), 101-147.
- Ayuso, M., & Başkurt, İ. (2009). İspanya’da din eğitimi. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (19), 111-136.
- Bahçekapılı, M. (2013). Finlandiya’da din eğitimi. *International Journal of Social Science* 6(5), 889-922.
- Balat, G. U. & Dağal, A. B. (2009). *Okul öncesi dönemde değerler eğitimi etkinlikleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Başkurt, İ.(2004) Almanya’da din eğitimi. <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuilah/article/viewFile/1023015829/1023015001>, 29.03.2016 tarihinde erişilmiştir.
- Can, Ö. (2008). *Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Cihandide, Z. N. (2014). *Okul öncesi din ve ahlak eğitimi. 2. basım*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Çelik, A. (2004). Çocuk, oyun ve din eğitimi. *Kazım Karabekir Fakültesi Eğitim Fakültesi dergisi*. (9), 187-196.
- Diken, İ. H. (2014). *Erken çocukluk eğitimi. 3. Basım*. Ankara. Pegem Akademi.
- Diyanet İşleri başkanı (2013). Kur’an kursları öğretim programı (04-06 Yaş Grubu). <http://www2.diyaret.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/AnaSayfa.aspx>. Erişim Tarihi: 16.03.2016.
- Erdem, D. (2011). Türkiye’de 2005–2006 yılları arasında yayımlanan eğitim bilimleri dergilerindeki makalelerin bazı özellikler açısından incelenmesi: betimsel bir analiz. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 2(1), 140-147.
- Fidan, N. K. (2009). Öğretmen adaylarının değer öğretimine ilişkin görüşleri. *Kurumsal Eğitim Bilim*, 2(2), 1-18.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Konuk, Y. (1994). *Okul öncesi çocuklarda dini duygunun gelişimi ve eğitimi*. Ankara: TDV Yayınları.
- Okumuşlar, M. (2002). *Fitrattan dine, din fitrat eğitim ilişkisi*. Konya: Yediveren Kitap.

- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Punch, F. K. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş nitel ve nicel yaklaşımlar*. (Çev: Bayrak, D., Arslan, H. B., Akyüz, Z.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sakarya Milli Eğitim Müdürlüğü (SMEM) (2015). Kur'an eğitimi ile ilgili işbirliği protokolü. <http://sakarya.meb.gov.tr/www/okul-oncesi-ogrencilerine-kuran-egitimi-verilecek/icerik/973>, Erişim Tarihi, 10.08.2016.
- Samur, A. Ö. (2011). *Değerler eğitimi programının 6 yaş çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerine etkisi*, yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M. & DüNDAR, H. (2014). Eğitim ve bilim dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: İçerik analizi. *Eğitim ve Bilim* 39(173), 430-453.
- Tavşancıl, E. & Aslan, E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Tavukçuoğlu, M. (2002). Okul öncesi çocuğunun eğitiminde din duygusu ve din eğitimi. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (14), 51-64.
- Varişoğlu, B., Şahin, A. & Göktepe, Y. (2013). Türkçe eğitimi araştırmalarında eğilimler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (KUYEB)* 13(3), 1767-1781.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, H. (2008). Çağdaş dünyada din öğretimi ve Kırgızistan'la karşılaştırılması. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12(1), 91-119.